

HÅNSKREVNEN STEMME I MARGINEN

Der skrives og noteres på livet løs rundt omkring i marginerne af bibliotekernes bøger – til ærgrelse for de fleste og til glæde for de få. En ny undersøgelse af fænomenet afslører, at hver sjette biblioteksbog indeholder læsnotater, og det er oftest de faglitterære udgivelser, der noteres i.

MUHAMED FAJKOVIC, FAJKOVIC@GMAIL.COM, DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Måske har du allerede lagt mærke til, at der findes mennesker, som skraber i biblioteksbøger. De kommenterer i marginerne, understreger og opsummerer og pynter teksten med spørgsmålstegn, asterisker og alt muligt andet. Nogle mener, at der er tale om uforskammede læsere, som ”ødelægger bøgerne” og udøver ”hærværk mod fællesje” – andre synes, det er ”hyggeligt” og ”sært inspirerende” med disse skraberier – også kaldet ’marginalia’ – rundt omkring i bøgerne.

De citerede udsagn stammer alle fra den brugerundersøgelse, som blev lavet i forbindelse med min masterafhandling på IVA. Undersøgelsen hedder ”*Marginalia as Message: Communicative Aspects of Readers’ Annotations in Library Books*”, og den tegner et ikke så simpelt billede af, hvordan biblioteksbrugere forholder sig til tidligere læsers afmærkninger. For det meste er det fordømmende ord og irritation, der kommer til udtryk, men der er også udtalelser, som vidner om, at marginalia kan være brugbart og anvendeligt – for eksempel kan marginalia gøre det lettere for læseren at gennemskue en tekst, og læseren kan få foræret henvisninger til andre relevante værker.

Undersøgelsen viser, at så godt som alle 66 deltagere – hovedsageligt studerende ved Københavns Universitet – har oplevet at åbne en biblioteksbog, som indeholdt marginalia (50 % havde sådan en bog i hænderne, da de deltog i undersøgelsen), og 32 % af deltagerne fortalte, at de selv skriver i biblioteksbøger – ofte som et slags hjælpemiddel i forbindelse med læsning.

Så folk skriver og støder på skraberier i bøgerne, men hvad er marginalia egentlig for en størrelse?

Stædigt og omdiskuteret fænomen

Marginalia i biblioteksbøger er et sejlivet fænomen. Det stammer helt tilbage fra middelalderen, og selvom det har været bandlyst

siden oprettelsen af de offentlige biblioteker, eksisterer det omdiskuterede fænomen stadig den dag i dag.

Det er omdiskuteret, fordi det på den ene side opfattes som en æstetisk skændsel, der besværliggør læsningen af en bog, men samtidig anerkendes det som et fænomen, der kan få læseren til at se teksten fra et andet perspektiv. Man kan – som mange af undersøgelsens læsere – forsøge at ignorere skraberierne, men man kommer ikke udenom det faktum, at to eksemplarer af samme bog på grund af marginalia kan tilbyde to forskellige læseoplevelser.

Fænomenet er endnu ikke blevet grundigt undersøgt – heller ikke marginalias tilstedeværelse og omfang i de danske biblioteksbøger. Det ændres med ovenfor nævnte masterprojekt, hvor dele af samlinger på Det Samfundsvidenskabelige Fakultetsbibliotek, Det Humanistiske Fakultetsbibliotek og Det Farmaceutiske Fakultetsbibliotek, alle Københavns Universitet, samt Københavns Kommunes Hovedbibliotek er blevet afsøgt med et formål for øje: At undersøge omfanget og tilstedeværelsen af marginalia i danske biblioteksbøger.

Meningsløse skraberier er sjældne

Og hvor stor er chancen så for, at en låner i de ovennævnte biblioteker falder over marginalia? 1.155 bøger blev bladret igennem, og ca. hver sjette bog (195 eller 17 %) indeholdt en eller flere markeringer lavet af tidligere læsere. De fleste anmærkninger er understregninger, som udgør 38 % af alle fundne marginalia. Opsummeringer udgør 14 %, kommentarer 7 %, mens egentlige kruseduller udgør mindre end 1 %. De fleste anmærkninger er lavet med blyant.

Lad os for en stund dvæle ved et vigtigt træk ved marginalia. Her tænkes på den fysiske og kontekstmæssige nærhed til den primære tekst, som den specifikke marginalia refererer til. Den primære tekst er marginalias *raison d'être* – uden den giver marginalia ikke nogen mening. Denne nærhed (både den fysiske og den kontekstuelle) gør, at marginalia i bogstavelig forstand forbliver holdbar: Den vil til alle tider udføre sin funktion, selv om bogen bliver flyttet.

Hvor for eksempel serendipitetsfaktorer i andre slags bruger-til-bruger-kommunikationer, tilsigtede eller ej, kan forsvinde over tid eller afhænge af fysisk placering, så udfører marginalia

sin funktion indtil den eller selve bogen bliver destrueret rent fysisk. Men når folk nu om dage har bærbare computere og tablet-pc'ere ved hånden, hvorfor skriver de så stadigvæk i biblioteksbøger?

For læserens egen skyld

Læseprocessen, især læsning af faglitteratur, er en aktiv proces, hvor læseren skal gennemskue, fordøje og bearbejde teksten. Både brugerundersøgelsen og gennemtrekningen af bibliotekernes samlinger peger på, at de fleste skriver i biblioteksbøger for "at kunne vende tilbage" og bruge afmærkningerne – kun få svarer, at de skriver for andres skyld eller som en respons til teksten/forfatteren. Det at skrive i biblioteksbøger er altså som oftest en integreret del af en bestemt form for læsning, og undersøgelsen viste da også, at der er en klar overvægt af marginalia i faglitteratur.

Set i lyset af teorier om såkaldt 'affordance' (brugspotentialer), kan man sige, at brugspotentialet (kommentering, notering) i det fysiske objekt (biblioteksbogen) udnyttes, når folk skriver i biblioteksbøger. Og marginalia giver mulighed for at udtrykke sig med meget få midler – især på grund af den kontekstuelle nærhed og det, at man kan udtrykke sig nærmest uden at afbryde læsningen. For eksempel kan et meget sigende spørgsmålstegn hurtigt anføres i marginen af en bog.

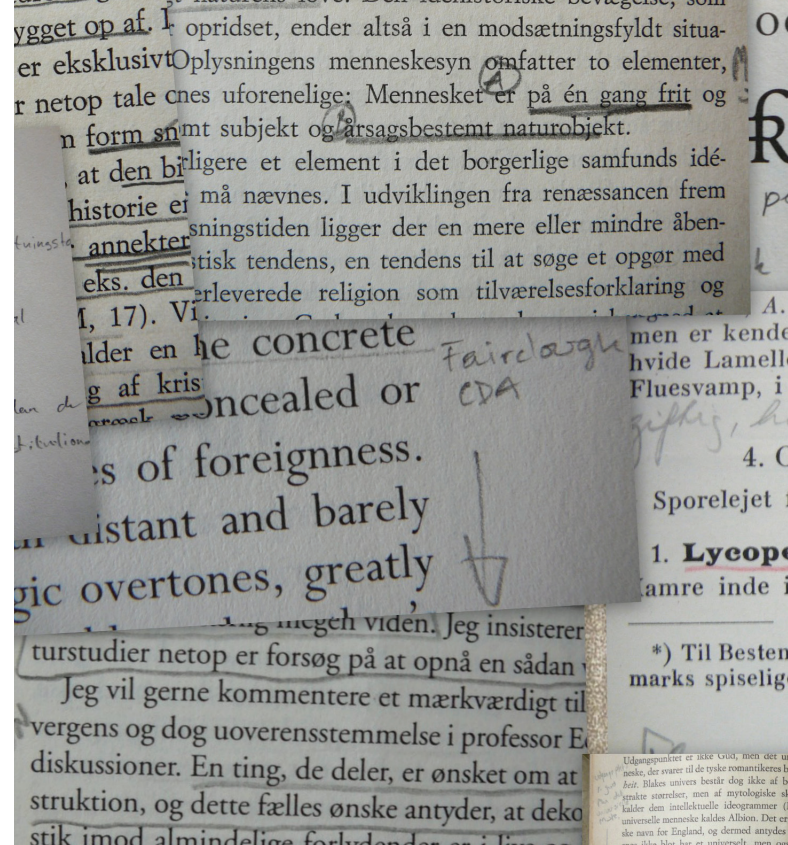
Tre forskellige typer marginalia

I projektet opdeles marginalia som henholdsvis 1) forankrende, 2) evaluerende eller 3) udadskuen. Opdelingen peger på de forhold, som marginalia og den primære tekst indgår i. Den forankrende type styrker og organiserer den primære tekst (for eksempel understregninger og opsummeringer), den evaluerende bedømmer teksten (for eksempel kommentarer og udråbstegn), mens den udadskuen henviser til begreber uden for teksten (for eksempel referencer til andre værker).

Opdelingen indikerer også, hvordan marginalia virker på den næste læser. Forankrende marginalia bearbejder teksten for læseren ved kortfattet at opsummere, hvad teksten drejer sig om. Den evaluerende type tilskynder os til, at vi forholder os kritisk til teksten, mens den udadskuen type beder os om at lægge mærke til verdener eller tekster uden for den primære tekst.

Polyfonisk udbygning af den primære kommunikation

Ligeså snart en ny læser åbner bogen, afgives marginalias kommunikative potentiale, og marginalia bliver til indirekte bruger-til-bruger-kommunikation, selv om det er en kommunikation, som muligvis er hverken ønsket eller tilsigtet. Man skal bare huske på, at det kun er en tilføjelse til den primære kommunikation, som foregår mellem den primære tekst og læser.

Dermed er marginalia udtryk for en indblanding i den primære kommunikation – den er en polyfonisk udbygning, som kan lyde harmonisk eller dissonant i vores ører, og som i tilfælde af flere marginalister i samme bog kan resultere i en kakofonisk klang. Og det er egentlig det, som er hjertet af marginalias natur – at udfordre kommunikationen mellem læser og teksten ved insisterende at bede læseren om ikke kun at forholde sig til tekstens, men også til marginalias stemme.

Hedder det e-marginalia i fremtiden?

Marginalias fremtid står uklart. Med den fysiske bogs retræte begrænses også det medium, i hvilket marginalia har kunnet boltre sig i lang tid. E-bogen giver bestemt flere brugspotentialer, også med hensyn til marginalia, selv om en del tilpasning og transformation kan komme på tale. Det kommunikative og sociale aspekt kan blive endnu vigtigere, da e-marginalia muligvis ikke vil opstå spontant eller være en anonym stemme, men vil være bemærkninger leveret af en offentlig profil, for at de skal kunne læses af alle. Allerede nu forsøger man at skabe den virtuelle pendant til marginalia (se futureofthebook.org/commentpress, findings.com, openbookmarks.org, openmargin.com, bookglutton.com).

Det er bestemt muligt, at marginalia, som vi kender den, vil forsvinde eller blive ændret til uigenkendelighed i det digitale bibliotek. Jeg kan ikke lade være med at tænke, at det vil være synd, hvis vi i fremtiden ikke kan opleve en følelse af, at læsningen for en stund hjem søges af tidligere læsers skygger, som gennem deres marginalia fortæller os, at også de har grublet over den samme tekst. ●

REDAKTIONEN ANBEFALER

IVA-specialet til topkarakteren 12 kan findes på pure.iva.dk/files/32972684/marginalia_as_message.pdf